

TÜRK AYDINININ PATOLOJİSİ

M. Veysel Karataş(*)

Türk modernleşmesinin felsefi temelleri hep pozitivizmde görüldü. Bu sebeple pozitivizm bizde uzun zaman batılılaşmayla aynı şey olarak algılandı. Bu günde dinin karşısında pozitivist zihniyet modernleşmeye sahip çıkmaktadır. Pozitivizmin en temel öngürülerinden biri, olgulara karşı boş ve objektif bir zihinle yaklaşmak gerektiğini savunur. Pozitivist ve Durkheimci sosyolojik bakış "İttihat Terakki"den sonra cumhuriyet kadrolarında da son derece etkili olmuştur. Batılılaşma yanlısı aydınlar çökmekte olan bir imparatorluğu kurtarmak için alelacele reçeteler bulma telaşı içinde hareket etmişlerdir. Bu dönemi inceleyen bir çok kişinin ortak fikri, bu dönem aydınlarının babalarına isyan eden haşarı çocuk izlenimi uyandırdığını söylerler.

Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Şemsettin Sami vd. Benzer bir durum Meşrutiyet ve İttihat Terakki dönemlerinde de görülür. Yeni tanıştıkları fikri cereyanların etkisiyle dernekler kuran, bu fikirleri imparatorlukta hemen tatbik etmeye çalışan, babaları (Padişah) kızdığına Avrupa'ya kaçan, öfkesi yatıştığına tekrar gelip muhalifi oldukları düzende görevler alan, sürgündeyken bile babalarının maddi yardımlarından istifade eden; sarayla bir şekilde ünsiyet bağı bulunan, telaşlı, coşkulu, haşarı, aydın tipi. İşte bu aydın tipi aradan geçen bunca zamana rağmen bir türlü büyümeyi kabul etmemekte, her seferinde aynı gerekçelerle örgütlenmekte ve tarih sahnesine aynı sebeplerle çıkmaktadırlar.

Tanzimattan bir kaç nesil sonra modern eğitim kurumlarında yetişen (mektepli) genç aydınlar batıcı ve pozitivist bir dünya görüşüyle yetişmiş, siyasetten, ekonomiye dilden ve sanattan tutun da; kılık kıyafetten, tüketim biçimine kadar akla gelebilecek hemen her alanda radikal bir değişimin başlatıcıları olmuşlardır. İttihat ve Terakki ile cumhuriyet kadrolarının değişimi gerçekleştirmek için ellerindeki en önemli malzeme ise, o dönemde Avrupa'da bir hayli revaçta ve yeni sayılabilecek bir ilim olan sosyolojidir. Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi cumhuriyet ideologlarının en değer verdikleri isimler, başta E. Durkheim olmak üzere A. Comte gibi pozitivist sosyologlardır. Özellikle Türkiye Cumhuriyetinin millet anlayışında önemli bir yere sahip olan Ziya Gökalp'in düşünceleri, Osmanlı devletinin bütün tebasını kapsayan bir millet olmaktan uzaktır. Gökalp'in Türkçülük üzerine düşüncesi, Türk dünyası ile sınırlıdır. Daha sonraki dönemlerde Gökalp, dil ve tarih konularında da Osmanlılıktan uzak bir düşüncüyü savunur. Türk toplumunun tarihi Orta asya'ya dayandırılır. Türklerin Osmanlı'dan çok daha eski bir tarihe sahip oldukları ispatlanmaya çalışılır. "Daha çok Türk tarihiyle Anadolu uygarlıkları arasındaki bağlantılar tespit edilmeye çalışılmış Hititler, Sümerler vs. Eski uygarlıklarla Türk kültürü arasında ünsiyet kurulmak istenmiştir. O dönemlerde Sümerbank, Etibank gibi bankaların kurulması da bu uygarlıkların sahiplenilmesi anlamında ilginç örnekler teşkil etmektedir." Böylelikle genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Modern Ulus devlet projesinin de yönü tayin edilmiş olmaktadır.

Abid El Cabiri, Arap Aklının Oluşumu adlı eserinde, doğulu islam dünyasının aklının oluşum sürecini aktarırken Lalende'nin "Oluşmuş Akıl" (Akl-ı Mükevvin) ve Oluşturulmuş Akıl" (Akl-ı Mükevven) kavramlarından yola çıkar ve Oluşturulmuş aklı, kültürün ortaya koymuş olduğu her türden düşünce olarak tarif eder. Bu başka bir deyişle T. Kuhn'nun paradigma kavramına da denk gelir. Oluşmuş akıl ise evrensel olan, insanla hayvanı birbirinden ayıran özelliktir. Yani

araçsal akıldır. Ancak bu araçsal akıl düşünceyi ortaya koyarken içinde doğup büyüdüğü kültürden, kendi tarihinden bağımsız düşünemez. Bu ikisi birbirini karşılıklı etkilemektedirler." Heidegger'in deyimiyle; "Kimse kendi tarihinden kaçamaz. Her ne yaparsak yapalım kendi tarihimize katkı yapar dururuz. Herkes bu anlamda tarihini sırtında taşımak mecburiyetindedir." Ancak bu yazının konusu Cumhuriyet'in modernleşme projesinin bu bağlamda eleştirisi değildir. Batı'nın epistemolojik olarak hakikate yaklaşımı Sokrates'ten itibaren doğru-kesin bilgiye ancak akılla (rasyonaliteyle) ulaşılabileceği gerçeği üzerine kurulmuştu. Ancak Descartes, Kant ve aydınlanma felsefesinin uzun tartışmalar neticesinde varmış olduğu son durak 19. asır pozitivist dünya görüşüdür. Pozitivizm epistemolojik tartışmalara son noktayı koyar ve doğru-kesin bilgiye ancak bilimsel objektif olgularla ulaşılabileceğini söyler. Pozitivizm kendisi dışında bilgiye ulaşmaya çalışan tüm yaklaşımları ortadan kaldırmaya çalışır onları yok sayar. Din, felsefe, sanat, bunlara karşı ironik bir üslup takınır. Batıdaki bilimsel gelişmeler de onu destekler mahiyettedir. Osmanlı aydını Batı'yla tanıştığı O'nu keşfetmeye başladığı dönemlerde pozitivist paradigma zirvesindeydi. Onun ortaya koyduğu epistemolojik anlayış çerçevesinden baktığımızda girilen işin mümkün olabileceği düşüncesi zorunlu bir sonuç olarak görülmektedir. Tarihi yoketmek, bireyi laboratuvar ortamında yeniden inşa etmek, yeni bir kültür oluşturmak, olmadı silip yeniden yapmak. Doğruyu bulana kadar defalarca tekrar etmek bu olmayacak iş değildi.

Tanzimattan beri kötü gidişata karşı bir çare bulmak düşüncesi toplumun hemen her kesiminin kafasını meşgul eden bir problem olagelmıştır. Yusuf Akçura'nın özetle "Üç Tarz-ı Siyaset" olarak adlandırdığı bu olgu Osmanlı'da ki Batıcıların olduğu kadar, milliyetçi ve islamcı kesim içinde önemli bir mesele arz etmektedir. Ancak Cumhuriyeti kuran kadrolar Batı medeniyet dairesine girmekte karar kılmışlardır. Bu paradigma aynı zamanda radikal bir dönüşümünde zaruretini ön görmüştür. Bu öngörü o dönemin şartlarında ve bilimsel paradigmasıyla düşünülürken aynı zamanda beraberinde, geçmişin tamamen ortadan kaldırılması ve zihniyetin yeniden inşa edilmesi gerektiği fikrini getirmiştir. Bu tasvip edilmeyen yol her ne kadar modernleşmenin biricik yolu değilse de yukarıda değinmiş olduğumuz pozitivist paradigmanın olgulara karşı boş bir zihinle yaklaşması düşüncesiyle tutarlılık arz etmektedir. Ancak kılık kıyafet, tüketim biçimi, yaşam tarzının değişimi vs. girilen işin sadece bir yönüne işaret etmesine rağmen yakın tarih okumalarında her nedense sürekli karşımıza çıkan olgu bundan ibaret görülmektedir. Bunda ısrar etmek yani modernleşme projesinin bütünlüğünü, asıl gayesini (Çağdaşlaşma, batılılaşma, uygar medeniyetlerin seviyesine ulaşma) göz ardı edip sadece kılık kıyafete ve zevklerin değişimi konusuna saplanıp kalma kendi kendisiyle çelişkiye düşmekten, hatta kendini inkar etmekten başka bir soruyu akla getiriyorsa eğer, o soruda her ne pahasına olursa olsun jakoben bir iktidarın ve anlayışın "Kaşının üstünde gözün var" gibi sudan bahanelerle her on yılda bir bu sürecin doğal seyrine sırf iktidarda kalma hevesiyle müdahale etmesidir. Modernleşme projesinin en önemli sayılabilecek muhalif sesi olan islamcılar bir şekilde bu sürece katılmış ve bayrağı bile devir almış görünmektedirler. Bu yeni gerçekleşen bir sosyal olgu değil. İdris Küçükömer İslamcılarını 60'lı yıllardan beri bu projeyi gerçekleştirebilecek tek kesim olarak göstermekteydi. Elbette bu durumu bir islamcı olarak övünülecek bir hadise olmaktan ziyade sosyolojik bir tespit olarak dile getirmekte olduğumu da belirtmek isterim.

Cumhuriyeti kuran kadroların temel saiki çağdaşlaşma, batılılaşma, muassırlaşma vs olsa da sonraki nesil sadece "durumu muhafaza" etme gayreti ve teşebbüsü içinde olmuşlardır. Mevcut durumu tehdit edenlerin varoluşlarının en temel gayesini gerçekleştirme gayreti içinde bile olsa önemli değil. Haliyle batılılaşma ve bu paradigmanın varabileceği en son nokta "Kopenhag kriterleri" dahi olsa itiraz edilmesi gereken bir husustur. Bu gün ciddi anlamda

değerlendirilecek olsa AB'ye itiraz aslında bu zihniyetin kendi kendini inkar etmesinden başka nedir? Bu öküzin altında buzağı arama çabası İsmet Özel'in "Aslında tamda buzağının öküzin altında aranması gerekir" cümlesini akla getirmektedir. Son dönemlerde gerçekleşen I.Rektörler isyanı, kaldı ki buna I.demek ne kadar doğru olur o da tartışılır ve hemen akabinde CHP Milletvekilinin son derece trajik sayılabilecek yazısı göz önünde bulundurulacak olursa ister istemez insanı kaygılandırmaktadır. Ne için kaygılanıyorsak artık. CHP Milletvekili yazısında Mealen şöyle diyordu. "AKP Asla çağdaş olamaz çünkü hiç bir AKP'li bir kadını dansa kaldıramaz, balo tertip edemez" (Kaldı ki bunu yapabildiklerini bize göstermiş olmalarına rağmen.Geçen dönem Refah Partisinin Kayseri belediye başkanı bir bayanla cumhuriyet balosunda vals yapmıştı!. Demek ki bu komik hadiseye rağmen yaranamamışlar.) Bu cümleler bir zihniyetin iflasından başka nedir? "Bu ülkeye komünizm gelecekse onu da biz getiririz" sözlerinden daha vahim değil mi? Modernleşmeyi herşeye rağmen sadece tüketim biçiminde görmekte ısrar eden bu paradigma ister istemez akla, asıl gayenin iktidarda kalma hırsından başka bir şey olmadığı kuşkusunu getirmektedir. "Bu ülkeye Komünizm gelecekse onu da biz getiririz." Sözleri sarfedildiği dönemlerde de üniversiteler benzer bir tutum sergilemişlerdi. Yaramaz çocuklar(!) yine ilk olarak garnizon komutanlığını ziyaret etmişlerdi. Yakın tarih okumalarında benzer pek çok hadise gösterebiliriz. 27 Mayıs ihtilalinde (Tarih kitaplarında ihtilal olarak geçiyor) İhtilali terip eden komitenin önemli isimlerinden Binbaşı Osman Köksal (İhtilal gerçekleştiği sırada rütbesi albaydır.) Akşam mesaisinin bitiminde yorgun argın evin yolunu tutmuşken beklediği otobüs durağında yanına henüz binbaşı olan arkadaşı Talat Aydemir gelir, muhtemelen o esnada karşılaşmadan önce bir an evvel eve gidip, terliklerini giydikten sonra dinlenmeyi hayal eden binbaşı, Cumhuriyet tarihini değiştirecek bir sohbetin tesadüfi başlangıcıyla karşılaşır. İkili birbirleriyle selamlaştıktan ve hal hatır sorduktan sonra Talat Aydemir karşıdaki çay bahçesinde otobüs gelene kadar dondurma ısmarlamayı teklif eder. Bu arada ayak üstü sohbette memleketin ahvalini sorarlar. Köksal gidişattan hiç memnun olmadığını dile getirir. O zaman bir şeyler yapmalıyız derler ve ihtilalin çekirdek kadrosunu hemen orada ayak üstü oluştururlar. Aradan iki yıl geçmeden de ihtilal olur ve bir Başbakan ile iki Bakanın asılması yüzlerce parlamenterin tutuklanmasıyla sonuçlanan süreç de başlamış olur. Çay mı içelim (dondurma mı yiyelim) darbe mi yapalım? espirisi aslında bizim demokrasi tarihimizde hiç de mesnetsiz bir iddia sayılmaz.

Yine Demokrasi tarihimizi inşa edenlerin dönüm noktalarında sarfettikleri sözler aslında o dönemin kısa tarihini özetler nitelikte vecizelerle doludur. "Gelde asma Kılıç Ali", "Bu ülkeye komünizm gelecekse onu da biz getiririz ", "Asmayalım da besleyelim mi","Bu ülkede otuz milyon fazlalık var" sözleri yakın tarih okumalarının patolojik sonuçlarının toplumsal hafızamıza kazınmış olduğu önemli vecizeler olarak görülmektedir. Son dönemin eğer olacaksa (Hayırlısı Allah'tan) tarihe geçecek vecizesini kimin ne şekilde söyleyeceğini doğrusu çok merak ediyorum. (*)1974 Siirt doğumlu.İlk, orta ve lise tahsilini Diyarbakır'da yaptı.1998 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edb.Fak.Sosyoloji bölümünden mezun oldu.1998 yılında başlamış olduğu felsefe grubu öğretmenliğine halen devam etmektedir.